

BOBURIYLAR DAVRIDA ADABIYOTGA BO'LGAN E'TIBOR

Katta o'qituvchi

Abduraxmonov Yodgorbek Abdulaziz o'g'li

Perfect-university pedagogika va psixologiya kafedrası katta o'qituvchisi

Orcid id 0009-0002-9608-6496, Tel.: +99897 470-21-07,

Safaraliyev Abbasxon Asqarali o'g'li

TOQQQ Nurobod harbiy qism Madaniyat markazi boshlig'i

Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix

Orcid id: 0009-0007-6007-6524 Tel.: +99891 001-99-77,

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XVI-XVIII asrlarda Hindistonda shoh va shoir temuriy shahzoda Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan asos solingan Boburiylar sulolasi haqida so'z yuritiladi. Shu bilan bir qatorda Boburiylar davridagi madaniy muhit va adabiyotga bo'lgan e'tibor ham tahlilga tortilgan. Boburiy shahzoda va malikalarning ota-bobolari izidan borib ijod qilganliklari xususida ham fikrlar keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Bobur, Boburiylar, sulola, "Boburnoma", "Humoyunnoma", Gulbadanbegim, Akbar, Jahongir, Tojmahal.*

Annotatsiya: *V dannoy statye rasskazyvayetsya o dinastii Baburi, osnovannoy v Indii v XVI-XVIII vekax timuridskim prinsem Zaxiruddinom Muxammadom Baburom. Krome togo, analiziruyetsya vnimaniye k kulturnoy srede i literature v period Buburi. Schitayetsya, chto printsy i printsessy Baburi idut po stopam svoix predkov.*

Ключевые слова: *Babur, Baburis, dinastiya, "Baburnoma", "Xumayunnoma", Gulbadanbegim, Akbar, Djaxangir, Tadjmaxal.*

Abstract: *This article talks about the Baburi dynasty founded in India in the 16th-18th centuries by the Timurid prince Zahiruddin Muhammad Babur. In addition, attention to the cultural environment and literature during the Buburi period is also analyzed. Baburi princes and princesses are also thought to follow in the footsteps of their forefathers.*

Key words: *Babur, Baburis, dynasty, "Baburnoma", "Humayunnoma", Gulbadanbegim, Akbar, Jahangir, Tajmahal.*

KIRISH

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) — Oʻrta Osiyo va Hindistonda muhim tarixiy shaxs boʻlib, u Boburiylar sulolasining asoschisi hisoblanadi. Boburiylar sulolasi, oʻz navbatida, Hindistonda 16-asrda hukmronlik qilgan va bu davrda koʻplab madaniy va siyosiy oʻzgarishlarga sabab boʻlgan.

Bobur, Temuriylar sulolasidan kelib chiqqan boʻlib, oʻzining bobosi Amir Temurning merosini davom ettirishga intilgan. U 1483 yilda Andijonda tugʻilgan va yoshligidan boshlab harbiy yurishlar bilan shugʻullangan.

1526 yilda Bobur Panipat jangida Ibrohim Lodini magʻlub etib, Hindistonda Boburiylar davlatini tashkil etdi. Bu jang uning tarixdagi oʻrnini belgilab berdi. Bobur nafaqat shoh, balki yetuk adabiyotshunos ham edi. Uning adabiy uslubi va fikrlari oʻz davrida katta ahamiyatga ega boʻlgan.

Asosiy qism. Boburiylar davri (XVI asr – XVIII asr) Oʻzbekiston va Markaziy Osiyo tarixida muhim oʻrin tutadi. Sulolaning eng mashhur hukmdorlari Humoyun, Akbar, Jahongir va Shah Jahon boʻlgan. Boburiylar davrida sanʼat, arxitektura va adabiyot rivojlandi. Taj Mahal kabi mashhur arxitektura obidalari ushbu davrda qurilgan.

Bu davrda adabiyot, sanʼat va madaniyat rivojlanishida katta yutuqlar kuzatildi. Boburiylar sulolasi oʻzining adabiy merosi bilan ajralib turadi, bu esa oʻz navbatida, xalqning madaniy hayotiga va tafakkuriga taʼsir koʻrsatdi.

Boburiylar davrida adabiyotga boʻlgan eʼtibor bir necha omillar bilan bogʻliq. Birinchidan, bu davrda hukmdorlar va aristokratiya adabiyotga katta qiziqish bildirdilar. Boburiylar sulolasining asoschisi Zahiriddin Muhammad Bobur oʻzining “Boburnoma” asarida nafaqat shaxsiy hayoti, balki oʻz zamonidagi ijtimoiy-siyosiy voqealarni ham yoritdi. Bu asar adabiyotning tarixiy janrini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, bu davrda turli tillarda (fors, arab, turk) adabiyotning rivojlanishi kuzatildi. Boburiylar davrida adabiyotda turli janrlar rivojlandi: sheʼriyat, proza va tarixiy asarlar. Sheʼriyatda gʻazal va ruboiy janrlari keng tarqalgan boʻlib, ular sevgi, tabiat va inson ruhiyatini ifodalashda muhim rol oʻynadi. Proza sohasida esa tarixiy asarlar va biografiyalar koʻp yozildi.

Boburiylar davri madaniy hayoti juda boy edi. Saroylarda adabiyot kechalari oʻtkazilib, shoirlar va yozuvchilar oʻz asarlarini taqdim etardilar. Bu tadbirlar nafaqat ijodkorlarning ijodini ragʻbatlantiribgina qolmay, balki xalq orasida madaniyatni tarqatishda ham muhim ahamiyatga ega boʻlgan. Shuningdek, ilm-fan va taʼlim sohalariga ham katta eʼtibor berildi.

Boburiylar davrida sheʼriyat oʻzining boyligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu davrda, asosan, Boburiylar sulolasi hukmronlik qilgan hududlarda,

jumladan, Hindistonda ham she'riyat rivojlandi. She'riyatning asosiy yo'nalishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Boburiylar davrida she'riyatda sevgi, tabiat, falsafa, tarix va ijtimoiy masalalar kabi mavzular keng yoritilgan. Shuningdek, diniy mavzular ham muhim o'rin tutgan. Ushbu davrda turli uslublar va janrlar rivojlangan. Masalan, g'azal, ruboiy, qasida kabi janrlar mashhur bo'lgan. G'azal uslubi ko'proq shaxsiy his-tuyg'ularni ifodalashda qo'llanilgan.

Boburiylar davrida ko'plab mashhur shoirlar faoliyat yuritgan. Bu davrda fors tilidagi she'riyat juda rivojlangan bo'lib, ko'plab asarlar yozilgan. Turkiy tilidagi she'riyat ham o'sha paytda shakllana boshlagan. She'riyat nafaqat badiiy ijod sifatida, balki madaniy hayotning ajralmas qismi sifatida ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Saroy madaniyati va ilm-fan rivoji she'riyatning gullab-yashnashiga yordam bergan.

Boburiylar davridagi she'riyat nafaqat o'z zamonasi uchun, balki keyingi avlodlar uchun ham katta meros qoldirgan. Bu davrda yaratilgan asarlar hozirgi kunda ham o'qiladi va qadrlanadi. Boburiylar davrida ko'plab ijodkorlar, jumladan shoirlar, nasr yozuvchilari va san'atkorlar faoliyat yuritgan. Ularning ijodi o'z zamonining madaniy hayotini aks ettiradi.

Bu ijodkorlarning asarlari nafaqat o'z zamonasi uchun, balki keyingi avlodlar uchun ham katta ahamiyatga ega bo'lgan. Ularning ijodi orqali Boburiylar davrining madaniyati, falsafasi va ijtimoiy hayoti haqida ko'p narsalarni bilib olish mumkin. Boburiylar davrida yozilgan eng sara asarlar o'z zamonining madaniy, ijtimoiy va tarixiy hayotini aks ettiradi.

Boburning farzandlari ham ota-bobolari izidan borib adabiyotga ijodga o'zgacha mehr qo'ygan. Ko'plab tarixiy manbalarda Bobur farzandlarining adabiyotga qiziqishi haqida ma'lumotlar mavjud. Bobur, o'zining adabiy merosi va madaniyati bilan tanilgan shaxs bo'lib, uning farzandlari ham bu an'analarni davom ettirgan.

Xususan, Boburning qizi Gulbadanbegim tomonidan jiyani Akbar buyrug'i bilan "Humoyunnoma" memuar asari yozilgan. Asarda Boburnoma asari voqealarining davomi tilga olinib, XV asr oxiri XVI asr boshlaridagi Movarounnahr, Afg'oniston, Hindistonning siyosiy, tarixiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayoti haqida so'z boradi. Ushbu asar, shuningdek, Humoyunning hayoti, hukmronligi va qiyinchiliklari haqida batafsil ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

"Humoyunnoma" asari, Hindistondagi Boburiylar sulolasining tarixini yoritadi. Unda Humoyunning taxtga chiqishi, uning hukmronligi davomida yuzaga kelgan muammolar va raqobatchilari bilan kurashi haqida so'z boradi.

Asarda Humoyunning shaxsiy hayoti, oilaviy munosabatlari va do'stlari haqida ham ma'lumotlar keltirilgan. Bu uning inson sifatida qanday bo'lganini ko'rsatadi. "Humoyunnoma" o'zining adabiy uslubi bilan ham ajralib turadi. Boburiylar sulolasi adabiyotda o'ziga xos uslub va an'analarni rivojlantirgan bo'lib, bu asar ham shu an'analarni davom ettiradi. Asarda Hindiston madaniyati, san'ati va ijtimoiy hayoti haqida ham ma'lumotlar mavjud. Bu orqali o'sha davrning ijtimoiy-iqtisodiy holatini tushunish mumkin.

"Humoyunnoma" nafaqat tarixiy manba sifatida, balki adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. U Hindiston tarixini o'rganishda muhim rol o'ynaydi va Boburiylar sulolasining merosini saqlab qolishga yordam beradi. Umuman olganda, "Humoyunnoma" — bu tarix, adabiyot va madaniyatni birlashtiruvchi muhim asar bo'lib, u orqali biz o'sha davrning murakkab voqealarini va shaxslarini yaxshiroq tushunishimiz mumkin.

Bundan tashqari Jahongir va boshqa avlodlari ham adabiyotga qiziqish bildirgan. Ular o'z davrida she'r yozish, tarixiy asarlar yaratish va madaniy tadbirlarda ishtirok etish orqali bu qiziqishni namoyon etganlar. Jahongirning o'ziga xos she'riyati va adabiy faoliyati uning bobosi Boburdan meros qilib olingan.

Xulosa. Bobur farzandlari va avlodlari o'z zamonalarida adabiyot va san'atni rivojlantirishda muhim rol o'ynaganlar. Ularning ijodi va faoliyati orqali O'rta Osiyo madaniyatining boy tarixi davom etgan.

Boburiylar davrida adabiyotga bo'lgan e'tibor va uning davlat siyosatidan ajralmas bo'lgan o'rni, bu davrdagi ijodiy va ijtimoiy-siyosiy rivojlanishlar bilan to'la bog'liqdir. Boburiylar, shuningdek, o'z zamonlarida o'zbek, fors va turk adabiyotida yangi yondashuvlar va uslublar yaratishgan. Boburning shaxs va uning adabiy ishi, madaniyat va ta'limdagi muhim ta'siri hali ham uning merosi va boshqa davlatlar adabiyotiga ta'sir o'tkazishda yaqindan ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayev, A. (2007). "Boburiylar davridagi adabiyot." Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Nasriddinov, M. (2011). "Sharq adabiyotining rivojlanishi va Boburiylar davri." Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi nashri.
3. Kayumov, R. (2005). "Sharq adabiyoti va Boburiylarning ijodi." Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Pirovbekov, A. (2010). "Boburiylar davrida adabiyot va san'at." Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.

5. Muxammad Salix, M. (1998). "Bobur va uning adabiyoti." Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashri.
6. Bobur, Z. (1999). "Boburnoma" (tarjima va sharh). Toshkent: Yashnobod nashri.
7. Ibn Hajar, A. (2003). "Boburiylar davridagi ijodiy tafakkur." Islom ensiklopediyasi. Toshkent: Islam Akademiyasi.
8. Abdulloyev, A. (2015). "Tashqaridagi Boburiy yozuvlari va ularning O'zbekiston adabiyotiga ta'siri." Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.